



KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 987-1008.
Geliş Tarihi-Received: 01.06.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 21.06.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1308234

Kuzey Amerika Kızılderili ve Türk Kùltüründe Ok ve Yay Çantaları

Bows and Arrows Bags in Native American and Turkish Culture

Mehmet Ali EROĞLU*
Fidan PURAN**

Öz

İlk insandan günümüze kadar insanoğlu her zaman kendini savunmak ve avlanmak için birtakım materyallere ihtiyaç duymuştur. Ateşli silahların üretiminden önce ilk savunma ve avlanma aracı olarak ok, yay ve mızraklar kullanılmıştır. Tarih boyunca birçok toplum ok ve yayı avcılıkta, savaşlarda kullanmıştır. Kızılderililer ve Türkler ok ve yay kullanımında öne çıkan toplumlardır. Kızılderililer Amerika kıtasında, avcı ve toplayıcı olarak yaşamalarını sürdürmüşlerdir. Av sırasında mızrak, kesici aletler ile ok ve yayı ustalıklı kullanmışlardır. Kızılderililer, ateşli silahlarla tanışana kadar, ok ve yay kullanımını yaşamalarında önemli bir yerde tutmuşlardır. Türk kùltüründe de ok ve yay, her daim yanlarında taşıdıkları bir savunma ve avlanma aracı olarak önemli bir yere sahiptir. Türkler avcılıkta, savaşta ve özel günlerde eğlence amacıyla ok ve yay kullanmışlardır. Süsleme ve hakimiyet sembolü olarak birçok nesnenin üzerine ok ve yay desenleri işlemişlerdir. Her iki topluluk da kendileri için önem arz eden, yanlarından hiç ayırmadıkları ok ve yayı dış etkenlerden korumak için çantalar kullanmıştır. Bu çantaların hafif ve rahat taşınır olmasına dikkat edilmiş, kullanan savaşçıya oku, hızlı ve seri atış yapma olanağı sağlamıştır. Ok ve yay çantalarını, kullanım rahatlığına göre sağ veya sol yanlarına, savaşta ise boyunlarına asarak taşımışlardır. Kızılderililer ve Türkler, ok ve yay çantalarının yapımında teknik özelliklere özen göstererek, atalarından miras kalan bilgi birikimleriyle oluşturdukları desenleri süsleme unsuru olarak kullanmışlardır. Kızılderili kabileleri ve Türkler genel olarak bu çantaların yapımında deri ve ağşap hammaddelerini kullanmışlardır. Çantaların süslemelerinde ise Kızılderililer, boncuk işleme ve boyama tekniğini tercih etmişlerdir. Türkler kullandıkları ok ve yay çantalarını kadife, ipek kumaşlar ile kaplayarak, bu çantaların kompozisyonlarında bitkisel ve hayvansal motifleri de kullanarak üzerlerini değerli taşlar ile süslemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kızılderili, Türkler, ok ve yay, ok çantaları, yay çantaları.

Abstract

Humans have relied on tools such as bows, arrows, and spears for survival throughout history. Notably, Native Americans and Turks excelled in utilizing these tools for hunting, warfare, and defense, shaping the course of human civilization. Native American tribes thrived as hunter-gatherers, developing a rich culture in the American continent. Proficient in

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakùltesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Antalya/Türkiye, e-posta: mehmetalieroglu@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5576-9333.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Halı Kilim Eski Kumaş Desenleri Ana Sanat Dalı, Antalya/Türkiye, e-posta: puranfidan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2386-0594.

hunting, they excelled in using bows, arrows, spears, and cutting tools. Bows and arrows remained integral to their way of life until the advent of firearms. Turkish people, like Native American Indian, valued the bow and arrow as a crucial tool for defense and hunting. Turks utilized bows and arrows for hunting, defense, and festival occasions. They adorned various objects with bow and arrow designs as symbols of decoration and sovereignty. Both Native Americans and Turks carried bows and arrows, protecting them in lightweight bags for survival and defense. These bags allowed quick and successive arrow shooting. Warriors and hunters positioned the bow and arrow bags on their side, easily accessible during battles. Technical specifications and inherited knowledge guided the production of these bags, while decorative designs reflected ancestral wisdom in Native American and Turk archery. Native Americans and Turks crafted bows and arrow bags from natural materials like leather and wood. Native Americans adorned their bags with beadwork and paintings, while Turks used velvet, silk, and decorative motifs with precious stones. This article delves into the historical, cultural, and technical aspects of bow and arrow bags in Native American and Turkish cultures.

Keywords: Native American, Turks, bow and arrow, bow bags, arrow bags, quivers.

Giriş

İnsanoğlunun en büyük kaygılarından birisi hayatta kalma mücadelesidir. Bu mücadele doğrultusunda öncelikli amaçlardan birisi de kendi can ve mal güvenliğine kastedecek tehlikelerden korunmak olmuştur. İlk çağlardan günümüze kadar insanlar korunma ve barınmayı önemsemiş ve bu faaliyetler doğrultusunda çeşitli önlemler almışlardır. Teknolojinin gelişmediği, ateşli silahların henüz icat edilmediği dönemlerden önce de insanların ilkel olarak ok ve mızrak kullandıkları bilinmektedir. Zamanla kullandıkları mızrakları ve okları, farklı formlarda üretmişlerdir. İnsanoğlunun mızraklarla başlayan avlanma ve savunma serüveni; ok ve yayı kullanmalarıyla devam etmiştir. Ok ve yay; ilk önce avcılık ve savunma amaçlı kullanılırken, zamanla spor ve eğlence amacıyla kullanılmaya başlamıştır.

Türkler ve Kızılderililer, ok ve yayı hayatının bir parçası haline getiren toplumlar arasındadır. Birbirlerinden binlerce kilometre ötede, arada kara bağlantısı olmayan bu iki toplulukta örf, âdet, yaşam, kültürel ve sanatsal açıdan benzerlikler oldukça fazladır. Bu benzerliklerden birisi de iki kültürde ok ve yay kullanımının yaygın olmasıdır.

Türklerin Orta Asya'dan başlayan ve günümüz Anadolu topraklarına kadar devam eden göç serüveninin bir benzerini Amerika kıtasında da görmek mümkündür. Avrupalıların "Indian" "Hintli"; Türklerin "Kızılderili" olarak tabir ettikleri bu toplulukların Sibiry'a'dan Kanada'ya ve oradan da Amerika kıtasına göç ettiği ile ilgili çok sayıda bilimsel kaynaklara rastlanmaktadır. Kuzey Amerika Kızılderilileri, Asya'dan Amerika kıtasına Bering Boğazını geçerek göç etmişler ve bu yeni kıta da kendilerine yaşam alanı kurmuşlardır (Zeytinoglu, 2020, s. 192).

"Kuzey Amerika kıtasında insan varlığının başlangıcı, günümüz Kızılderililerin atalarının, üç göç dalgası şeklinde, Bering Boğazı'nı geçmek suretiyle bölgeye geldikleri savına dayanmaktadır. Jeolojik araştırmaların sonuçlarına göre, buzullar, Buzul Çağı'nda, deniz seviyesine inerek Bering Boğazı boyunca karadan bir köprü oluşturmuştu. Son tahminlere göre Wisconsin veya son buzul döneminde, deniz seviyesi neredeyse yüz kırk metreye düşmüştü ve bu düşüş binlerce kilometre genişliğinde açık bir arazi oluşturabilecek durumdaydı." (Kekevi ve Dualı, 2020, s. 820)

"Asya Kızılderililer dediğimiz M. 17 ile, 20 bin sene önceleri Alaska'da Bering Boğazını geçerek Amerika'ya geçmişler. Bunlarla bizim uzaktan bir akrabalığımız var. İkincisi, Türk dediğimiz, insanlar ise Asya'daki Kızılderililerle Ural Dağlarından doğuya giden bir Alp ırkıdır. Üçüncüsü, M.Ö. 1200 senesinde ÖnTürk dediğimiz kişilerin bir kolu, gemilerle Meksika'ya kadar giderek orada "Ölme Medeniyeti'ni kurmuşlardır.

Ondan sonra Amerika’da kurulan Aztek, İnka Medeniyetleri hep Ölmek Medeniyetinden oluşmuştur. Diğer bir göç ise Hunlar devrinde gerçekleşmiştir.” (Türkkan, 2008, s. 23-24)

Avcı ve toplayıcı olarak yaşamlarını sürdüren Kızılderili halkı hayvanları evcilleştirip, yeni tanıştıkları bu topraklarda tohumlar yetiştirerek tarım yapmışlardır. Avcılık sırasında mızrak, kesici, delici aletler, ok ve yay gibi silahları ustalıklı kullanmışlardır. Bu silahları dış etkenlerden korumak ve yanlarında taşımak için çeşitli çantalar üretmişlerdir. Ok ve yaylarını da taşıdıkları çantaların dışında; para, yiyecek, ilaç, tütün gibi ürünler için de ayrı ayrı çantalar üretmişler ve kullanmışlardır. Kızılderililer çantaların yapımında, hayvanların derilerini işleyerek ya da hiç işlemeyen post olarak da kullanmışlardır. Ok ve yay çantalarını; boncuklarla, avladıkları hayvanların küçük kemik parçaları ve dişlerini kullanarak, derilerden püsküller yaparak, derileri ve postları boyayarak süslemişlerdir.

Kızılderililerin yaşam alanlarından biri olan Navajo rezervasyon alanındaki bölgelere 2015 yılında gidilerek alan araştırması yapılmıştır. Albuquerque, Santa Fe, Gallup, Window Rock, Ganado, Chinle, Canyon De Chelly, Shiprock, Farminton, Crystal, Tucson, Monument Valley, TeecNos Pos, Pueblo yerleşim alanlarında araştırması yapılmıştır. Ayrıca; Metropolitan Sanat Müzesine, Amerikan Yerlileri Ulusal Müzesine ve New York Halk kütüphanesine gidilerek literatür taraması yapılmıştır.

Ulusal müze koleksiyonlarında ve alan araştırması neticesinde elde edilen ok ve yay çantalarının görselleri, yabancı ve Türkçe yazılmış kaynak kitaplar, dergiler, makaleler, tezler, elektronik kaynaklar incelenerek, konu ile ilgili bilgiler araştırılmıştır. Özellikle Navajo rezervasyon alanında konu ile ilgili görseller tespit edilerek çalışmanın ilgili bölümlerinde bu tespitlere yer verilmiştir.

Kızılderili ve Türk halkında kullanılan ok ve yay çantaları kaynaklar doğrultusunda incelenerek, kullanım alanları, hammadde ve süsleme biçimleri incelenerek iki kültür arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Ok” kelimesinin anlamı TDK sözlüğünde; “Yayla atılan, ucunda sivri demir bulunan ince ve kısa çubuk” olarak tanımlanırken, “yay” kelimesi; “Ok atmaya yarayan, iki ucu arasına kiriş gerilmiş, eğri ağaç veya metal çubuk.” (“Güncel Türkçe Sözlük”, t.y.) olarak tanımlanmaktadır. Ok ve yay ile ilgili ilk buluntular Geç-Paleolitik çağa (M.Ö. 35.000-10.000) tarihlendirilir. Doğu İspanya’da ise çakmak taşından yapılmış en erken tarihli ok uçları ortaya çıkarılmıştır (Yönel ve Turkmen, 2017, s. 525). Asya kıtasında ise en eski ok ve yay kalıntıları Kuzeydoğu ve Sibirya’da bulunmuştur. Yaylar; Avrupa ve Afrika’da tek parça ağaçtan yapılırken, Orta Asya yaylarının “kompozit” yapıda olduğu görülmüştür (Aktepe, 2003).

Atlı göçebe yaşantıda ok ve yayın, kolay kurulum taşınması, başlıca geçim kaynağı olan avcılıkta kullanılması ve savunma aracı olması açısından önemli bir yeri vardır. Bazı kaynaklarda yayın, insan anatomisini temsil eden dört maddeden yapıldığı düşünülmektedir.

“Göçebe ayrıca yay ve okla kendi bedeni arasında benzerlikler kurmuştur. Yazılı kaynaklar, yay ve okun antropomorfizmi üzerinde ısrarla dururlar. Yay da insan gibi dört esas maddeden yapılmıştır: ağaç iskeleti insanın kemiği, boynuzu insanın eti, siniri onun damarları, tutkalı ise kanı yerinedir. İnsan gibi, yayın da karnı ve sırtı vardır; insanı arkaya çok bükersen kırılır, yayı da öyle.” (Yücel, 2021, s. 4).

Kültürel simge olarak da kullanılan ok ve yay, at ile yaşamlarını özdeşleştirmiş göçebe toplumlarında ulusları taçlandıran unsurlardan biri olmuştur. Türklerde hakanlar tahta çıktığında elinde ok ve yay tutmuş, damgalarında, sikkelerinde ok ve yay resimleri

kullanmışlardır (Yönel ve Turkmen, 2017, s. 526). Ok ve yay kullanan Kızılderili ve Türk savaşçıları, bu malzemeleri taşımak, taşırken de ağırlık yapmayacak, kullanırken de hızlı ve seri ok atımına engel teşkil etmeyecek çantalar üretmişler ve bu çantaları kullanmaya özen göstermişlerdir.

İki kültürde de kullanımı yaygın olan ok ve yayların kullanım amaçlarında benzerlikler görülmekle birlikte, üretim şekillerinde, süslemelerinde, ok ve yayları koydukları çantalarında hammadde açısından farklılıklar gözlemlenmektedir (Eroğlu, 2015b). Kızılderili kültüründe ok ve yayların konulduğu çantalara “ok çantası” tanımı yapılırken, Türk kültüründe ise ok ve yayların kullanıldığı çantalar farklı tanımlamalarla anılmaktadır.

Ok ve yay çantalarına Türkçede “sadak”, “tirkeş” ve “okluk” gibi terimler kullanılmaktadır. Kullanılan terimlerin açıklamaları için farklı kaynaklara baktığımızda şu ifadelerle karşılaşılmaktadır;

TDK sözlüğünde, “sadak” kelimesi; “içine ok konulan torba veya kutu biçiminde kılıf, okluk”; “Tirkeş” kelimesi ise “İçine ok konulan ve sırtta taşınan meşinden yapılmış ok kılıfı, sadak” (“Güncel Türkçe Sözlük”, t.y.) olarak tanımlanmaktadır. Sarıoğlu ve Özdemir’e (2007, s. 94) göre yay kılıfları şu şekilde tanımlanmaktadır; “Genellikle deriden yapılmış, üzeri kumaş ve sim iplerle, bitkisel ve geometrik motiflerle bezenmiş yay kılıfıdır”.

Yücel “Türk Okçuluğu” kitabında tirkeş kelimesinin askerlerin oklarını içine koyup, boyunlarına asarak kullandıkları deri çantalar ve savaş oklarının her çeşidi içinde bu terimin kullanıldığına yer vermiştir. “Sadak” kelimesinin karşılığını “ok ve yay çantası” olarak ifade etmiş, ayrıca “tirkeş” in karşılığını “ok veya yay çantası” olarak açıklamıştır (Yücel, 2021, s. 334-477).

Sadak ve tirkeş terimlerinin karşılığını farklı kaynaklarda farklı tanımlar ile ifade edildiği görülmektedir. “Kuzey Amerika Kızılderili ve Türk Kültüründe Ok ve Yay Çantaları” isimli araştırmada kavram kargaşasının ortadan kaldırılması için sadak ve tirkeş kelimeleri yerine, Kızılderili ve Türklerin kullandığı çantalar için “ok ve yay çantaları” tabiri kullanılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türk ve Kızılderili kültüründe kullanımının sıklıkla görüldüğü ok ve çantalarının; kullanım alanları, hammadde ve süsleme biçimleri incelenerek iki kültür arasındaki benzerlikler ve farklılıkların olup olmadığının tespiti ve belgelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu ve benzeri alan araştırmaları ve karşılaştırma çalışmaları; kültürler arası etkileşimlerin ne şekilde gerçekleştiğini anlamak, bir kültürde üretilen el sanatları ürünlerinin farklı kültürlerdeki geçmişini, kullanım amaçlarını, hammaddelerini, üretim tekniklerini, motif ve kompozisyonlarını belirlemek ve bu bilgileri gelecek nesillere aktararak toplumların kültürel miraslarının korunmasına yardımcı olmak açısından büyük bir öneme sahiptir.

Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmada; Kuzey Amerika Kızılderilileri kültürüne ait 14 adet, Türk kültürüne ait 10 adet ok ve yay çantaları incelenmiştir. Çalışmada incelenen örneklerden Kızılderililere ait ok ve yay çantalarının yakın tarihte yapılanlarından 3 tanesi ve hayvan postlarının olduğu gibi kullanıldığı çantalardan 3 tanesi, 2 ayrı görselde birleştirilerek verilmiş ve yorumlanmıştır. Kızılderili ok ve yay çantası örneklerinin görsellerinden; 2 adedi Metropolitan sanat müzesi internet sayfasından, 4 adedi Amerikan Yerlileri ulusal

müzesi internet sayfasından, 1 adedi ise Minneapolis Sanat Enstitüsü internet sayfasından alınmış ve bu kaynaklardaki bilgiler alan araştırmasından elde edilen bilgilerle karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Diğer 7 adet örnek ise; 2015 yılında Navajo rezervasyon alanında yapılan alan araştırması sonucu elde edilen görsellerin, yine alan araştırmasından elde edilen bilgiler ışığında yorumlanmasıyla çalışmanın ilgili bölümlerinde verilmiştir. Türklere ait ok ve yay çantalarının görsel ve teknik bilgilerine; Viyana Sanat Tarihi Müzesi, Museumslandschaft Hessen Kassel müzesi elektronik sergi koleksiyonlarından ve Türk Sanatları Müzesi arşivinde sergilenen örneklerle de Hilmi Aydın'ın (2020, s. 90-97) yazdığı "Sultanların Silahları: Topkapı Sarayı Müzesi Silah Koleksiyonu" kitabından ulaşılmıştır.

Alan araştırması sonucunda elde edilen veriler, literatür bilgileriyle desteklenmiştir. Elde edilen bulgular ise şu şekilde açıklanabilir. Her iki kültürde de ok ve yay çantasının kullanımı oldukça yaygındır. Ok ve yay çantalarının Kızılderili kültüründe; ağırlıklı olarak hayvan derilerinin ve postların işlenmiş hallerinin birebir kullanılarak üretildiği ve cam boncuklarla süslediği tespit edilmiştir. Özellikle bazı ok ve yay çantası örneklerinde; hayvan postlarının yanı sıra hayvan uzuvlarının da (küçük kemik parçaları, dişler, kuyruklar, vb.) kullanıldığı görülmektedir.

Türk kültüründe ise; deri üzerine ipek ve kadife kumaşlar kullanıldığı, ahşap kaideler üzerine boyama ile süslemelerin yapıldığı örnekler görülmektedir. Bazı örneklerde ise altın ve gümüş ipliklerle işlemler yapıldığı, üzerlerine kıymetli ve yarı kıymetli taşların yapıştirilerek kullanıldığı görülmektedir. Deri, kadife ve metal plakaların kullanıldığı örnekler de tespit edilmiştir.

İki kültürde de ok ve yay çantalarının bele ve omuza bağlandığı örnekler görülmektedir. Gelişen teknoloji, yaşam şartlarında değişiklikler, yerleşik yaşama geçiş gibi sebeplerden dolayı günümüzde ok ve yay kullanımı azalmakla birlikte, Türk kültüründe okçuluk ata sporu olarak devam ettirilmektedir.

Kızılderili Kültüründe Ok ve Yay Çantaları

Kızılderililer, günümüzden 10-15 bin yıl önce Asya kıtasından Amerika kıtasına, Bering boğazını aşarak yerleşmişlerdir. Geniş bir araziye sahip bu yeni kıtada kabileler halinde yaşamışlardır. 1492 yılında Kristof Kolomb'un Amerika kıtasını keşfiyle, Avrupalı göçmenler Yeni Dünya'ya gelmeye başlamış ve burada izole bir yaşam içinde olan Kızılderililer ile temas gerçekleşmiştir. 15. yüzyılda, Avrupalı yerleşimciler Kuzey Amerika'ya gelmeye başladığında, kıta Kızılderili topluluklarıyla zengin bir nüfusa sahipti. Kızılderili gruplarının, kendilerine özgü kültürleri ile, çok çeşitli yerleşim yerlerinde kabileler halinde yaşadıkları bilinmektedir. Başlangıçta kendi aralarında barış içinde yaşayan yerli halk, kısa sürede Avrupalı yerleşimciler ile çatışmalara başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1776'da kurulması ile 19. yüzyıla kadar devam eden Kızılderili savaşları süreci başlamıştır. Bu dönemde Kızılderili kabileleri yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmış ve kısıtlayıcı yasal bölgeler olarak tabir edilen "rezervasyon" alanlarına göçe zorlanmışlardır. Amerikan yerlileri, Amerika'da Native American (Yerli Amerikalılar), American Indian (Amerikalı Hintli) ya da yalnızca Kızılderililer olarak nitelendirilmektedir (Zeytinoğlu, 2020, s. 192-195).

Avcı ve toplayıcı kültüre sahip bir yaşam sürdüren Kızılderililer; kıtaya ayak basmalarıyla başlayan yaşam serüvenlerinde birçok hayvanı evcilleştirmiş, çeşitli tohumlar ve bitkiler ekerek tarımla uğraşmışlardır. Yiyecek bulmak için yapılan avlanmalarda mızrak gibi kesici ve delici aletler ile ok ve yayı da kullanmışlardır. Kızılderililer binlerce yıl ok ve yayları özel törenlerde, avlanma, savaş silahu, oyun-eğlence ve spor amacıyla da kullanmışlardır. Bu tarihsel süreç içinde kültürlerini sürdürmeye

devam eden Kızılderililerin yanlarından ayırmadıkları eşyalardan biri de kullandıkları ok ve yaylarıdır. Bu silahlarını taşımak, muhafaza etmek için çantalar üretmişlerdir. Kızılderililer ok ve yay çantalarını, at üzerinde de sırtlarında taşımak için de tasarlamışlardır. Bu çantaların yapımında dağ aslanı, su samuru ya da savaşta ölen bir atın derisini kullanmışlardır. Süsleme olarak boncuk işleme, boyama gibi tekniklerden yararlanmışlardır (Hamm ve Allely, 2015, s. 9).

Kızılderili yerlileri ok ve yay çantası yapımında dağ aslanı derisini sıklıkla tercih ederken, geyik, kurt, yaban kedisi, antilop, su samuru ve besledikleri diğer hayvan derilerini de ok ve yay çantası yapımında kullanmışlardır. Kabilenin erkekleri deriyi hazırlar, kadınları da hazırlanan deriden kalıplar kesip ok ve yay çantalarının dikimini yapmaktadırlar. Bazen de çanta yapımında, deriyi işlemeden, hayvanın postunu, kuyruğu ile bacakları sarkacak şekilde tercih etmişlerdir (Bkz. Görsel 11). Kayışlar yardımıyla, sağ omuz üzerinden sol kol altına geçirip, sağ el ile ok almayı kolaylaştıracak şekilde ok ve yay çantasını sırtta taşımışlardır.

Ok ve yay çantalarının dikim işleminden önce, deri üzerine çanta parçalarını çizip bıçakla kesim işlemi yapılır. Deri kurduğunda formunu kaybedeceği için nemli tutmak bu aşamada önemlidir. Deri nemli iken, karaağaçtan yapılan çanta formu kalıp üzerine konur, bekletilir. Zimba ile delikler açılır ve önceden kesilerek hazırlanan deri ipler yardımıyla parçalar birleştirilir ve kuruması beklenir (Burch, 2004, s. 146-149).

Kızılderililer geleneksel yöntem ve motifleri, eşyaların yüzeylerinde de süsleme unsuru olarak kullanmışlardır. Böylelikle ok ve yayları sadece birer araç olarak görmeyip, ok ve yay çantalarını süslemeyi de ihmal etmemişler, bu çantaları sadece taşıma amaçlı değil aynı zamanda görsel obje olarak da kullanmışlardır.

Kızılderililer süsleme için kullanılan desenlerde geometrik şekilleri tercih ederken, düz çizgi ve nokta gibi formları da kullanmışlardır. Eşyaların süsleme kompozisyonlarında çiçek desenleri kullanılırken, kare, üçgen, dikdörtgen gibi geometrik motifleri de tercih etmişlerdir. Kızılderili boncuk işleme zanaatkarları desenlerine isim vererek kendi aralarındaki tartışmaya engel olmuşlardır. Bu isimleri gerçek sembolü anımsatan mecazi anlamlar içeren kelimeleri seçerek kullanmışlardır (Wissler, 1919, s. 16).

Kızılderili rezervasyon alanında yapılan incelemeler sırasında, boncuk kullanımında birçok birleştirme tekniğinin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Birleştirme aşamasında düz dikiş, gevşek dikiş, nokta dikiş ve aplike yöntemlerinin kullanıldığı, büyükbaş hayvanların tendon ve sinirlerinin ise iplik olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Eroğlu, 2015b).

Amerika kıtasının keşfinden önce Kızılderililer süslemelerinde materyal olarak, tohumlar, ağaç kabukları, deniz kabukları, hayvan tüylerini sıklıkla kullanırken, 19. yüzyılın ilk yarısında, Kızılderililer ve Avrupalı göçmenler arasında, yük trenleri ile ticaret başlamış, yerli halk cam boncuklar ile tanışarak, süslemelerinde bu malzemeleri kullanmaya başlamışlardır. Yaygın olarak mavi, siyah, beyaz renkli boncuklar kullanılırken, tohum boncuk olarak adlandırılanlardan ise kırmızı, turuncu, sarı, mavi, lavanta rengi ve siyah renkli boncukları tercih etmişlerdir (McCoy, 1972, s. 49-50).

Günümüzde Kızılderili yerli halkları boncuk işleme sanatlarını popüler bir sanat olarak kurslarla da devam ettirmektedirler. Günümüzde Kızılderili kültüründe üretilen birçok el sanatı ürünlerinde; mokasen denilen ayakkabılarında, yeleklerinde, geleneksel giysilerinde, çantalarında cam boncuklar ile yapılan süslemeler görmek mümkündür. Özellikle ok ve yay çantalarının yakın tarihte üretilenlerinin boncuklar ile süslandıkları, daha eski tarihlere ait ok ve yay çantalarının ise daha doğal malzemeler kullanılarak süslandıkları görülmektedir (Eroğlu, 2015b).

Kızılderili Ok ve Yay Çanta Örnekleri



Görsel 1. Apsaalooke ve Nimi İpuu kabilelerine ait Kızılderili ok ve yay çantası örneği (Eroğlu, 2015a)

Bu ok ve yay çantası, Apsaalooke ve Nimi İpuu kabileleri ile ilişkilendirilmektedir. Daha önce Nimi İpuu kabilesinin bu çantayı kullandığı ve ticari ilişkiler karşılığında Apsaalooke kabilesi ile takas edildiği düşünülmektedir. Su samuru kürkü ve derisinin kullanıldığı çantada, yün parçaları, ipek kurdeleler ve kumaş kullanıldığı, geometrik desenlerler, mavi, yeşil, kırmızı, pembe ve sarı renkli boncuk işlemleri ile gözükmetedir (Eroğlu, 2015b).



Görsel 2. Nez Perse kabilesine ait olduğu düşünülen ok ve yay çantası örneği (Perce, 1999)

1870 tarihli ok ve yay çantasının, Nez Perse kabilesine ait olduğu düşünülmektedir. Su samuru derisi, doğal tabaklanmış deri, yün kumaş, cam boncuklar, ipek kurdelelerin kullanıldığı çantada geometrik motiflerin mavi, kırmızı, sarı, siyah, lacivert ve krem rengi boncuklar ile işlendiği görülmektedir. Ok kılıfı boyu 81,9 cm, eni 15,9 cm'dir. Yay çantası 97,8 cm, eni 9,2 cm'dir (Bkz. Görsel 2) (Perce, 1999).



Görsel 3. Kızılderili Apaçi kültürüne ait ok ve yay çantası örneği
("Apache Quiver and Arrows", 2018)

1875 yılına tarihlendirilen Kızılderili ok çantasının Arizona'da yapıldığı düşünülmektedir. Apaçi kültürüne ait çantada, tabaklanmış deri üzerine cam boncuklar ile işlenmiş desenler görülmektedir. Desenler incelendiğinde geometrik motifler ve ok şekli ile kıvrımlı uzantılar ve hilal şekillerinin bulunduğu görülmektedir. Boncuk renkleri olarak mavi, beyaz, kahverengi ve siyah kullanılmıştır. 83,8 cm. boyu olan çantanın eni, 20,3 cm'dir. Süslemesinde ayrıca püskürlere de yer verilmiştir ("Apache Quiver and Arrows", 2018).



Görsel 4. Kızılderili ok, yay çantası, yay ve oklar
("White Mountain Apache Bowcase", 2023)

White Mountain Apache kültürüne ait olan bu ok ve yay çantası, ahşap üzerine manda derisi sarılarak oluşturulmuştur. Deri üzerine geometrik formlarda, boyayarak süslemeler yapılmıştır. Okların arkalarına dengeyi sağlamak amacıyla kuş tüyleri yerleştirilmiştir. Çantanın yanında, 1 yay ve 5 oktan oluşan obje, Amerikan Yerlileri müzesinde 15/8691 koleksiyon numarası ile sergilenmektedir ("White Mountain Apache Bowcase", 2023).



Görsel 5. Apsaalooke Kızılderililerine ait ok ve yay çantası
("Bow Case and Quiver", 2023)

Apsaalooke kabilesine ait, 160,5 x 34,29 x 15,25 cm ölçülerindeki bu ok ve yay çantası, 1885 yılına tarihlendirilmiştir. Su samuru derisinden yapılan ok ve yay çantasının yapımında pamuk, yün, metal ve ahşap kullanılmıştır. Çantaların süsleme kompozisyonunda geometrik desenler tercih edilmiş ve bu desenler boncuk işleme sanatı ile yapılmıştır. 1830'lu yıllarda Apsaalooke kabilesi ile temasta bulunan araştırmacılar tarafından, ok ve yay çantalarına sadece iyi giyinen erkeklerin sahip olduklarından bahsedilmektedir. Kabile içerisinde yüksek mevkideki erkeklerin kullandığı kakan, tüylü başlık, ok ve yay çantalarının yapımında, su samuru derisinin kullanımı ve boncuk işlemeli panellerin bulunması; erkeğin statüsünü, onurunu temsil etmektedir ("Bow Case and Quiver", 2023).



Görsel 6. Chiricahua Apaçi kabilesine ait ok ve yay çantası
("Chiricahua Apache Bowcase", 2023)

1839-1925 yıllarında General Nelson Appleton Miles'in koleksiyonunda bulunan, Chiricahua Apaçi kabilesine ait olan bu ok ve yay çantası örneği; 1925 yılında Tümgeneral Sherman Miles ve Cecelia Miles Reber tarafından müzeye bağışlanmıştır. 159 x 7 x 38 cm ebatlarında olan bu çanta örneğinde malzeme olarak; yün ve pamuklu kumaş, deri, cam

boncuklar, pirinç düğmeler, ahşap, kuş tüyü kullanılmıştır. Aplike ve tembel dikiş tekniği ile birleştirilen bu örnekte; boncuk işi ve boyama tekniğiyle yapılan süslemeler görülmektedir. Çantanın dikiminde ip olarak hayvan siniri kullanılmış, kuş tüyleri oklara, püsküller ise çantalara süsleme unsuru olarak ilave edilmiştir. Desenler oluşturulurken deri üzerine yıldız motifleri boyanmış, yıldızların ortasına metal düğmeler yerleştirilerek, çantanın orta kısmından aşağıya doğru sarkacak şekilde deri püsküller eklenerek çanta tamamlanmıştır ("Chiricahua Apache Bowcase", 2023).



Görsel 7. Nakota (Yankton Sioux) Kızılderili kabilesine ait ok ve yay çantası ("Nakota Bowcase", 2023)

1853-1929 yılları arasında William MacPherson Fitzhugh koleksiyonunda bulunan Nakota (Yankton Sioux) kabilesine ait olan bu ok ve yay çantası; 1936 yılında Amerika Yerlileri Müzesi tarafından satın alınarak; 19/3092 envanter numarasıyla müze koleksiyonuna dahil edilmiştir ("Nakota Bowcase", 2023).

Kızılderili kültüründe çeşitli teknikler ile özellikle boncuklarla, püsküllerle, hayvan uzuvlarıyla süslenen ok ve yay çantalarına olduğu gibi; desensiz, sadece deri kullanılarak oluşturulmuş ok ve yay çantaları da bulunmaktadır.



Görsel 8. Hunkpapa Lakota kabilesine ait ok ve yay çantası ("Hunkpapa Lakota Bowcase and Quiver", 2023)

1864-1939 yılları arasında Batılı bir ressam olan De Cost Smith'in koleksiyonunda olan bu ok ve yay çantası, yine ressamın kendisi tarafından müzeye miras olarak bırakılmıştır. Hunkpapa Lakota kabilesine ait olduğu düşünülen ve manda derisi ile yapılan, 110 x 24 x 10 cm ölçülerinde olan bu çanta tembel/şerit dikiş tekniği kullanılarak

hayvan siniri ile birleştirilmiş, boncuk işleme ile yapılan motifler ve püsküller süsleme unsuru olarak kullanılmıştır (“Hunkpapa Lakota Bowcase and Quiver”, 2023).



Görsel 9. Yakın tarihli ok ve yay çantası örneği, Navajo rezervasyon alanı (Eroğlu, 2015c)

Bu ok ve yay çantasının yakın tarihli son dönem örneklerin olup, turistik ve ticari amaçlar için yapılmıştır. Çantanın hammadde özelliklerine bakıldığı zaman; suni deri kullanıldığı ve süsleme unsuru olarak da büyük metal perçinler, ay kuyruğu ve püsküller kullanıldığı görülmektedir. Bu örnek; Navajo rezervasyon sınırları içerisinde yer alan Albuquerque Kızılderili yerleşim alanında, 2015 yılında yapılmış olan alan araştırmasında tespit edilmiştir (Eroğlu, 2015b).



Görsel 10. Yakın dönem ok ve yay çantası örnekleri, Navajo rezervasyon alanı (Eroğlu, 2015c)



Görsel 11. Hayvan postlu Kızılderili ok ve yay çantaları, Navajo rezervasyon alanı (Eroğlu, 2015c)

Kızılderili kültüründe yaygın olarak görülen ok ve yay çantalarının birçoğunun işlenmiş deriden yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte işlenmemiş ham malzemelerden yapılan çantalara da rastlanmaktadır. 2015 yılında yapılan alan araştırmasında, Navajo rezervasyon alanındaki yerleşim yerlerinden olan Albuquerque, Santa Fe, Gallup, Hubbell, Shiprock ve Ganado'da hayvan postlarının olduğu gibi kullanıldığı ok ve yay çantalarına rastlanmıştır. Bu tarz çanta örneklerinde postların; tabaklanan derinin daha sert olması, daha yumuşak ve daha dekoratif olmaları gibi sebeplerden dolayı tercih edildikleri düşünülmektedir. Postlu ok ve yay çantaları; hayvanların iç organları boşaltılarak, ayaklar ve baş kısmı koparılmadan, direkt olarak gövdenin dikilmesi ile doğal bir şekilde oluşturulmuştur. Kızılderili mitolojisinde ve inanışlarında; avladıkları hayvanların uzuvlarını yanlarında taşımalarının onlara avlanan hayvanın gücünü vereceğine inanılmaktadır. Bu sebepten dolayı geleneksel Kızılderili giysi, aksesuar, ok ve yay çantalarına bakıldığı zaman; hayvan uzuvlarının eksiltmeden doğal haliyle kullanıldıkları görülmektedir (Eroğlu, 2015b).

Şubat 2015 yılında Albuquerque şehrinde; Kızılderili kültüründe yaygın olan, onlar için mistik ve mitolojik önem taşıyan, "powwow" denilen dans ritüellerine katılmıştır. Powwow festivallerine Amerika kıtasının birçok farklı noktalarından; Kanada, Peru, Arjantin gibi diğer kıta ülkelerindeki yerliler de katılmaktadır. Festivalde karşılaşılan birçok kıyafet, aksesuar ve benzeri kullanım eşyalarında, ok ve yay çantalarında hayvan uzuvlarının kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kürklü olan bu çanta örneklerinde süsleme unsuru olarak; hayvan tüylerinin ve uzuvlarının kullanıldığı görülmektedir (Bkz. Görsel 12) (Eroğlu, 2015b).



Görsel 12. Powwow festivali ve ok ve yay çantaları haricinde hayvan uzuvlarının kıyafet ve aksesuarlarda kullanımı, Albuquerque (Eroğlu, 2015d)

Türk Kültüründe Ok ve Yay Çantaları

Ok ve yay kullanımı taş, mızrak, kılıç gibi aletlerden sonra savunma ve avcılıkta en çok tercih edilen araçlardan olmuştur. Türk Milletinin ok ve yay kullanımı çok eskilere dayanmakta, günümüzde ata sporu olarak geleneklerimizle birlikte gelecek nesillere aktarılan bir spor aktivitesi olarak da devam etmektedir. Türklerde mızrak, kılıç, ok ve yay tercih edilen savunma silahlarındandır. Türkler, kılıçlarını yanlarından ayırmadıkları gibi ok ve yayı da her daim yanlarında tutmuşlardır. Ok ve yayı avcılık da savunmada ve eğlence amaçlı kullanmışlardır.

Türklerde, küçük yaşlarda öğrenilmeye başlayan okçuluk oldukça gelişmiş bir düzeyde olup, hareket halinde olan at üzerinde her yöne ok atmak, "hilal" tekniği ile savaşlarda zafer kazanmaya kadar, ok ve yay kullanımı her daim etkili olmuştur.

"Geleceğin okçu Hun savaşçısı daha çocuk çağında eğitimlere başlıyor, koyun sırtında biniciliği deniyor, önce sincap, gelincik ve kuşlara, sonra tilki ve tavşanlara ok atarak, atıcılığa alıyor, büyüdüğü zaman mükemmel bir atlı muharip oluyordu." (Küçük, 2018, s. 181)

Ok ve yay kullanımının oldukça önemli olduğu Türk toplumunda, bu malzemeleri taşımakta önem arz etmektedir. Taşımak için kullanılan çantaların hafif olması, ihtiyaç sırasında seri ok atmayı kolaylaştıracak şekilde ulaşılabilirlik, fazla sayıda ok alabilmesi, dış etkenlerden ok ve yayı koruması gerekmektedir. Ok ve yayı taşımak için çantalar üreten Türkler, İslamiyet sonrasında bu çantalara "sadak, tirkeş, kandil kubur, okluk" gibi isimler vermişlerdir (Baykuzu, 2013, s. 229).

Eski Türk yazıtlarında, ok ve yayları taşımak için kullanılan çantaların isimleri hakkında; "kiş", "kes", "kiş kurukluk", "kiş kurman" ifadelerin geçtiğinden bahsedilmektedir. "Tirkeş" kelimesinin ok kılıfı olması gerekirken, sadece yay koymak veya hem yaya hem de ok koymak için kullanılan kılıflara da bu ismin verildiği, "sadak ve gedeleç" ifadelerinin de bu çantalar için geçerli olduğu bilinmektedir. Sasani ve Uygur Türklerinin tasvirlerinde; okçuların yay çantası taşımadıkları, sağ yan kemerlerine ok çantası astıklarına dair ibarelere rastlanmaktadır. 13. yüzyıldan itibaren av ve savaş tasvirlerinde ok ve yay çantalarının olduğu, 14. yüzyıl tasvirlerinde sadece ok çantalarının bulunduğu anlatılmaktadır. 15. yüzyıldan sonra klasik form alan ok çantalarının sağ yana, yay çantasının ise sol yana, kılıcın biraz üzerine asıldığı bilinmektedir. 16. yüzyıldan sonra ok kaplarının silindir ve meşinden yapılanlarına "kubur" denilmekte ve önceden kapaksız olup, daha sonraları savaş okçuluğunun sona ermesi ile kapaklı olarak kullanıldıkları bilinmektedir (Yücel, 2021, s. 253-256).

"Tirkeş: Ok koymaya yarayan genellikle deriden yapılmış uzun ve silindirik formda kılıf ve kaplardır. Sadak: Genellikle deriden yapılmış, üzeri kumaş ve sim ipliklerle, bitkisel ve geometrik motiflerle bezenmiş yay kılıfıdır." (Sarıoğlu ve Özdemir, 2007, s. 94)

Bir başka kaynakta sadak kelimesinin karşılığı olarak; "Ok kuburu", tirkeş kelimesinin karşılığı olarak; "Ok kabı, okluk, kuburluk, sadak", okluk için ise; "Ok kuburu, torbası" ifadelerine yer verilmektedir. Yay kabı ve sadak ifadeleri ise Farsça "nîm-ling" kelime karşılığına tanım olarak kullanılmaktadır (Vural, 2020, s. 119-120).

Osmanlı döneminde ve ateşli silahların kullanımına kadar ok ve yay her zaman tercih edilmiştir. Türk savaşçıların bir dakikada 10 ok atabilecek yeteneğe sahip oldukları bilinmektedir. Ateşli silah kullanmaya başladıklarında, barutun ikinci bir atışa hazır olması için üç dakika gerekirken, bu durum da zaman kaybına neden olmaktadır. Ayrıca bu malzemelerin ağırlığı üç kilodan fazla gelmekte olup, savaşa giden bir askerin yanında

en az yüz ok taşıdığını, ateşli silahlardan ziyade ok ve yay kullanımının, daha ekonomik ve daha kullanışlı olduğu belirtilmektedir (Tuzcuoğulları, 2020, s. 2804).

Türk savaşçıları, yanlarından ayırmadıkları ok ve yaylarını, menzil ve doğruluğunu etkileyen hava olaylarına karşı korumak için kılıflar, kutular kullanmışlardır (Kahraman, 2014, s. 75). Ok ve yay çantalarının yapımında ahşap ve deri birlikte kullanılmaktadır. Derinin koruyucu özelliği, sağlam yapıda olması ve kolay şekillenmesi askeri malzemelerde kullanımını gerekli kılmaktadır. Hayvancılıkla uğraşan toplumların mesleği haline gelen dericilik, Türklerde Mezopotamya ve Orta Asya'da giyim, aksesuar, askeri malzeme ve birçok eşyalarının yapımında tercih ettikleri bir malzeme olmuştur. Dericiliğin gelişimi ile sanatsal etkilerde gelişmiştir. Pazırık, Göktürk ve Uygur kurganlarından çıkan, deriden yapılan eserlerde boyama, dikme, yapıştırma teknikleri uygulanmıştır. Osmanlı Dönemi askeri malzemelerinden olan kılıç kılıfları, ahşap ve metalden yapılmasına rağmen nemden ve ıstıdan korumak için deri ile kaplanmış olup, okların konulduğu kandil, okluk, kubur gibi koruyucu gereçlerin yapımında deri kullanılmıştır (Özdemir, 2007, s. 67-74).

“Deri ile yapılmış silah ve teçizatında, kalın derilere ıslatarak şekil vermek yoluyla biçim kazandırma, mukavva, ahşap malzemelerden oluşan iskelet üzerine nemli deriyi gererek kaplama, deriden parçaları dikiş tekniği ile birleştirme, yoğunlukla kullanılan üretim teknikleri olarak ön plana çıkmaktadır.” (Sarioğlu ve Özdemir, 2007, s. 95).

15. ve 18. yüzyıllarda deri sanatı gelişmiş, saray deri atölyelerinde, sanatsal estetik yaratan kompozisyonlar, değerli taşlar, altın plakalar kullanılarak eyer takımları süslenmiş, ok ve yay çantaları da dahil birçok askeri teçizat da kullanılmıştır. Günümüzde bu örnekler Topkapı Sarayı Müzesi ile Harbiye Askeri müzelerinde bulunmaktadır (Sarioğlu ve Özdemir, 2007, s. 92-93).

Türk Kültüründe Ok ve Yay Çantası Örnekleri



Görsel 13. 15. Yüzyıla ait sadak (ok ve yay çantası) örneği ve işleme detayları (“Sadak, Ok Kılıfı”, t.y.)

1550 yılına tarihlendirilmiş, Türk kültürüne ait olan bu sadak (ok ve yay çantası) örneğinde; ipek kumaş ile kaplanmış deri malzemenin üzerine, yaldızlı ve gümüş iplikler ile bitkisel motiflerin işlendiği görülmektedir. Taşıma kayışlarının ana gövdeye metal işçiliği ile tutturulduğu, iki ayrı parça olan bu bölümlerin birleştirilmesinde telkâri tekniği ile yapılan perçinler kullanıldığı görülmektedir (“Sadak, Ok Kılıfı”, t.y.).



Görsel 14. 15. Yüzyıla ait ok kılıfı örneği ve işleme detayı
("Ok Kılıfı", t.y.)

Müze envanter kayıtlarında koyun ve keçi derisi kullanılarak yapıldığı yazılı olan bu ok kılıfı 1550 yılına tarihlendirilmiştir. Siyah renkli ipek kadife kumaş üzerine, desenlere göre kesilmiş deri parçalarının ipek iplikler ile dikildiği, helezon ve dalların oluşturduğu kompozisyonun birleşim yerlerine çiçek motiflerinin, altın varaklar ile işlendiği görülmektedir ("Ok Kılıfı", t.y.).



Görsel 15. 17. Yüzyıl'a ait Osmanlı ok kılıfı örneği, ön ve arka görünüm, işleme detayı
("Osmanlı Ok Kılıfı", t.y.)

17. yüzyıla ait, 42 cm boyunda ve 325 gr. ağırlığında olan ok ve yay çantası, deri ve ahşap malzemeler ile yapılmış, kırmızı renkli kadife kumaş ile kaplanarak, zemin üzerine gümüş ve yaldızlı teller ile işlemler yapılmıştır. Çantanın ön yüzünde görülen kompozisyonda, bitkisel motiflerden olan karanfil çiçeğinin stilize edilerek kullanıldığı görülmektedir. Kayışının ucunda bulunan çengelin sadağı kemere ya da atın eyerine takmak için kullanıldığı düşünülmektedir ("Osmanlı Ok Kılıfı", t.y.).



Görsel 16. 18. Yüzyıla ait ok ve yay çantası örneği, bağlantı ve motif detayı (“Osmanlı Sadak ve Ok Kılıfı”, t.y.)

1780 yılına ait olduğu düşünülen, 64,5x33 cm ölçülerinde, 593 gr. ağırlığında olduğu bilinen ok ve yay çantası örneği deri malzemeden yapılmış olup, yüzeyi yeşil renkte ipek kadife ile kaplanarak, ızgara şeklinde karelerin içlerine çiçek motifleri işlenmiştir. İşlemelerin altın ve gümüş teller ile yapıldığı, kompozisyon ortasında madalyon biçiminde, merkezinde kırmızı mercan boncuk bulunan, çarkıfelek şeklini anımsatan penç motifi kullanıldığı görülmektedir. Metal aksamlarını ve çantanın saplarını birleştirmek için metal işlemeli perçemler kullanılmıştır (“Osmanlı Sadak ve Ok Kılıfı”, t.y.).



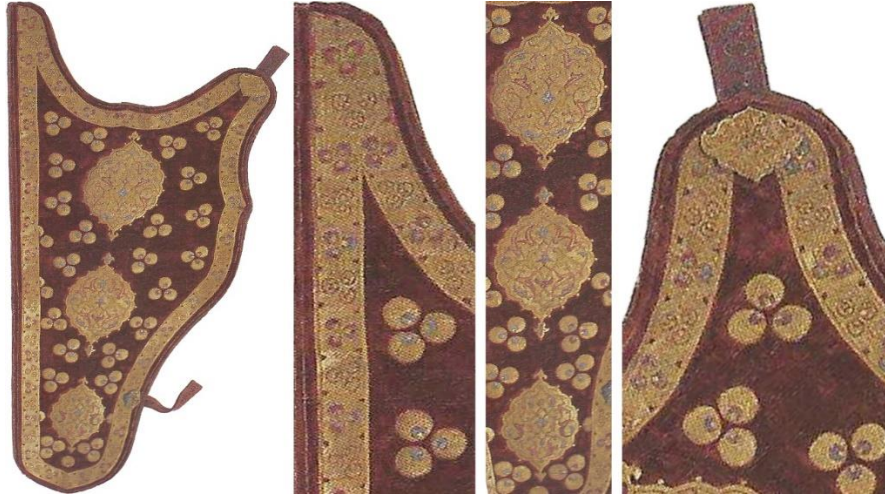
Görsel 17. 17. Yüzyıla ait sadak (ok ve yay çantası) örneği ve detayları (“17. Yüzyıl Sadak Örneği”, t.y.)

Bu yay çantası manda derisinden yapılmış olup 17. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir. Üzeri kırmızı renkli ipek kumaş ile kaplanmış ve bu kumaşa, metal levha üzerine, stilize lale motifleri, küçük pençer ve çintemani formunda şekillerin oyularak işlenmesi ile kompozisyon oluşturulmuştur. Metal plakalardaki oyuk kısımların da mavi, yeşil, kırmızı renkli kumaşlar ile renklendirildiği görülmektedir (“17. Yüzyıl Sadak Örneği”, t.y.).



Görsel 18. 16. Yüzyıla ait Osmanlı sadak (ok ve yay çantası) örneği, T.S.M. 1/1302 (Aydın, 2020, s. 96)

16. Yüzyılın ikinci yarısına ait, 64x36 cm boyutlarında, siyah kadife kumaş üzerine motif bezemeleri olan bu yay çantasının dar bölümünde küçük, geniş bölümünde büyük olmak üzere iki adet madalyon bulunmaktadır. Madalyonlar arasında lale, gonca, nergis, nar ve iri yapraklardan oluşan zengin bir kompozisyon görülmektedir. İç bölümdeki kompozisyonun etrafında, stilize çiçekler ve yapraklardan oluşan bir kompozisyonun olduğu ince bir bordür görülmektedir. Arka kısmı kadife kumaş, iç kısmı ise deri ile kaplı olan çantanın işlemlerinde gümüş iplikler kullanılmıştır (Aydın, 2020, s. 96).



Görsel 19. 16. Yüzyıla ait Osmanlı Sadak (Ok ve Yay Çantası) Örneği, T.S.M. 1/10989 (Aydın, 2020, s. 96)

16. Yüzyıla ait bu yay çantasında; koyu kırmızı kadife kumaş üzerine, altın, yakut kırmızısı, mavi ve fıstık yeşili ipliklerle işlenen, yukarıdan aşağıya doğru küçülerek sıralanmış 3 adet oval madalyon görülmektedir. Boyutları 74x34 cm olan çantanın, bordürlerin içerisinde kalan bölümünde, madalyonların etrafını saran çintemani (üç nokta) motifleri görülmektedir. Aynı motif, bordürlerin süslemesinde de daha küçük biçimde kullanılmıştır. Osmanlı el sanatlarında bir güç sembolü olarak kullanılan bu motiflerin; zemine altın ve ipek iplikler ile işlendiği görülmektedir (Aydın, 2020, s. 96).



Görsel 20. 16. Yüzyıla ait Osmanlı Ok Çantası Örneği, T.S.M. 2/453
(Aydın, 2020, s. 97)

18. yüzyıla ait, 42x22 cm ebatlarındaki bu ok çantasında; yeşil renkte kadife kumaş üzerine 4 adet büyük altın plaka yerleştirildiği görülmektedir. Altın plakalarda zümrüt, yakut, elmas taşlarının kullanıldığı bu çanta örneğinin orta kısmında bulunan metal ve taş işlemlerinin etrafı da yine aynı şekilde küçük altın plakalar ve yakut taşlarla süslenen bir bordüre sahiptir. Sırta ya da bele bağlamak için yapılan kayış kısımlarında da sıralı biçimde işlenmiş değerli taşlar görülmektedir (Aydın, 2020, s. 97).



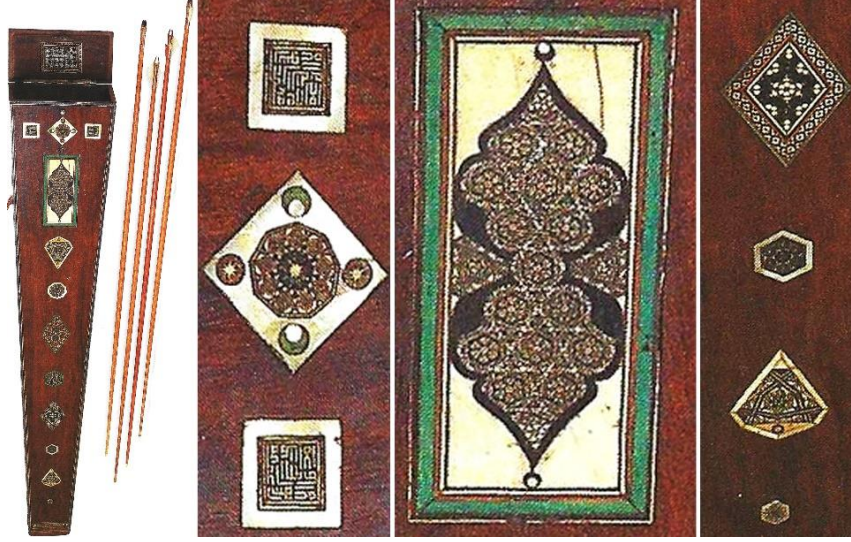
Görsel 21. 16. Yüzyıla ait Osmanlı yay çantası örneği, T.S.M. 2/454
(Aydın, 2020, s. 97)

Görsel 20'deki ok çantası ile takım olan bu örnek; 18. yüzyıla ait bir yay çantası olup 66x35 cm ebatlarındadır. Bu örnekte bulunması gereken ve mücevherler ile süslü olan cıvatalı bağlantı kayışları maalesef günümüze ulaşamamıştır. Bu örneğin de ön yüzü, koleksiyonun bir parçası olan ok kılıfındaki (Bkz. **Görsel 20**) gibi yeşil kadife kumaş üzerine, büyüklü küçüklü altın plakaların yerleştirildiği, bu plakalarında değerli taşlarla süslenmiş bir kompozisyona sahiptir (Aydın, 2020, s. 97).

Görsel 20 ve **Görsel 21'**de iki ayrı parça halinde görülen ok ve yay çantalarının; padişahlara ait olduğu ve "silahdar ağalar" tarafından taşındığı bilinmektedir. Bu ok ve yay kılıflarının I. Mahmud tarafından, İran imparatoru Nadir Şah'a hediye edilmek üzere

üretildiği ve Şah'ın ölümü üzerine tekrar hazineye getirildiği envanter kayıtlarında geçmektedir (Aydın, 2020, s. 97).

Türk kültüründe görülen ok çantalarında nadiren de olsa, Kızılderili kültüründen farklı olarak sadece yumuşak ve hafif malzemeler kullanılmadığı, daha sert ve diğer örneklerle göre farklı formu olan ok muhafazalarının da bulunduğu görülmektedir. Bu muhafazaların her ne kadar ok çantalarına göre deri olmayan, sert malzemelerden yapıldıkları bilinse de kullanım amaçlarının benzerliğinin yanında, üzerlerinde bulunan altın, gümüş, fildişi gibi hammaddeleri ve motif-kompozisyonları bakımından da ok ve yay çantalarına benzerlikler göstermektedirler (Bkz. Görsel 22).



Görsel 22. 16. Yüzyıla ait Osmanlı ok muhafazası örneği, T.S.M. 2/454 (Aydın, 2020, s. 90)

16. yüzyıla ait, 68x12 cm ebatlarında olan bu ok muhafazasında, ahşap zemin üzerine farklı formlarda; yeşil, sarı ve renksiz fildişi, abanoz, altın ve gümüş kullanılarak yapılan geometrik süslemeler görülmektedir. Ayrıca muhafaza kapağının iç kısmında bir adet ve çantanın geniş olan baş kısmında, ortasında madalyon bulunan iki adet kâfi yazı görülmektedir (Aydın, 2020, s. 90).

Sonuç

Kültür, evrensel benzerlik ve farklılıkları bir arada barındıran geniş bir kavramdır. Toplumdan topluma, coğrafyadan coğrafyaya farklılıklar ve benzerlikler gösterebilir. Bir kültür de görülen olayları ve olguları farklı kültürlerde de görmek mümkün olabilir. Toplumların kültürel izlerinin yansıtıldığı el sanatları ürünleri de bu benzerlik ve farklılıklara örnek verilebilir. Bu çalışmada; binlerce yıllık bir kültür geçmişi olan Kızılderililer ve Türklerde, ihtiyaçlar dahilinde ortaya çıkan, zamanla çeşitliliği artan, iki kültürde de el sanatları kapsamında benzerlikleri ve farklılıkları görülen ok ve yay çantaları incelenmiştir.

Kızılderililer ve Türkler konar/göçer, avcı ve toplayıcı kültürünü benimseyen, aralarında dil, din ve coğrafi yakınlık olmayan topluluklardır. Önceki dönemlerde kullanımı yaygın olan ok ve yay çantaları günümüzde artık hobi amaçlı ve sportif faaliyetlerde kullanılan birer obje olmuşlardır. Okun ilkel hali ve çıkış kaynağının mızrak olduğu düşünülmektedir. Mızrağa göre daha seri ve çok sayıda atılabilen oklar; zamanla gelişerek avcı/toplayıcı toplumların vazgeçilmez savaş gereçlerinden biri olmuştur. Her iki toplum da ateşli silahlarla tanışmalarından sonra bile, ikinci bir atışta barutun tekrar

doldurması zaman aldığı için tüfeklerinin yanında ok ve yayı da kullanmaya devam etmişlerdir.

Türkler ve Kızılderililer avlanma ve savunma için kullandıkları, kültürlerinde önemli bir yere sahip olan bu silahları dış etkenlerden korumak, kolay taşımak ve silahların efektif kullanımına katkı sağlamak için çantalar ve kutular gibi çeşitli muhafazalar üretmişlerdir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak ok, yay ve bunların konulduğu çanta ve kutular da zamanla gelişerek, estetik kaygılar doğrultusunda üretilmişlerdir.

Kızılderililer ok ve yaylarını, yanlarında rahat taşıyabilecekleri ve bu silahlara kolay ulaşabilecekleri şekilde ürettikleri çantalarda taşımışlardır. Rahat taşıyabilme ve erişebilme özelliklerine dikkat edildiği kadar, ok ve yayları dış etkenlerden korumak için çanta yapımında avladıkları hayvanların derilerini ve postlarını kullanmışlardır. Çantalarda derilerin tabaklanarak kullanıldığı görüldüğü gibi, derinin sertliğinden rahatsız olanların hayvan postlarını doğal haliyle kullandıkları, hayvanların uzuv kısımlarının bu postlarda olduğu gibi bıraktıkları görülmektedir. Ok ve yay çantalarının süslemelerinde daha önceleri ağaç kabukları, tohumlar, deniz kabukları kullanan Kızılderililer, Avrupalılarla yapılan ticaretler neticesinde cam boncuklarla tanışmışlar ve birçok objede olduğu gibi ok ve yay çantalarının süslemelerinde de cam boncukları kullanmışlardır. Çantaların süslemelerinde görülen desenlerde bitkisel ve geometrik motifleri tercih eden Kızılderili zanaatkarlar, kendilerine yakın kabilelerden etkilenerek ortak desenler, renkler kullanmışlar ve kendi aralarındaki kavram kargaşasını ortadan kaldırmak için bu desenlere ortak isimler de vermişlerdir.

Türk kültüründe ok ve yay her zaman önemli bir unsur olmuştur. Bir Türk askerinin dakikada 10 ok atabildiği, bu sebeple Türk okçularının çantalarında 100'e yakın ok taşıdıkları kaynaklarda görülmektedir. Manevi anlamlar yüklenen ok ve yay ikilisi Türklerde aynı zamanda bir hakimiyet sembolü olmuş, birçok eşya üzerinde damga olarak kullanılmıştır. Okçu Millet olarak anılan Türkler; okçuluğu, savaş taktiklerinde önemli bir unsur olarak kullanmışlardır. Ok ve yayları taşımak için ağırlık yapmayacak, bu silahları dış etkenlerden koruyacak, ok ve yaylarına kolay erişebilecekleri ergonomik çantalar kullanmayı tercih etmişlerdir. Deri sanatında ilerlemiş olan Türklerin, yanlarında taşımak için, kurluk, sadak, tirkeş gibi isimler ile andıkları ok ve yay çantalarını üretirlerken de hayvan derisini sıklıkla kullandıkları görülmektedir. Deri ile yapılan ok ve yay çantalarını kadife, ipek gibi kumaşlarla kaplamış, kumaş üzerine bitkisel ve hayvansal motiflerin olduğu kompozisyonları altın ve gümüş ipler ile işlemişlerdir. Bu işlemlerinin üzerinde değerli taşlarda kullanılmaktadırlar. Ok ve yay çantalarını kemerlerine, sırtlarına ve boyunlarına asarak kullanmışlardır.

Farklı iki kültürün ok ve yay kullanımı diğer toplumlara göre ileri düzeydedir. Ok ve yay çantalarının iki toplumda da ortak amaçlar neticesinde kullanıldığı ve çantaların yapımında deri hammaddenin iki kültürde de tercih edildiği tespit edilmiştir. Çantaların formlarının, süsleme özelliklerinin ve kompozisyon öğelerinin farklılıkları incelendiğinde; Kızılderililerde boncuk sanatı kullanılarak geometrik desenler oluşturulduğu, bu desenlerin çanta yüzeyine dikildiği, hayvan postlarının tabaklanmadan kullanıldığı, hayvan uzuvlarının, tüy ve püsküllerin tercih edildiği görülmektedir. Türklerin ok ve yay çantalarında kullanılan desen özelliklerinde hayvansal ve bitkisel kompozisyonların; kadife, ipek kumaş üzerine altın ve gümüş iplikler ile işlendiği görülmektedir. Bazı çantalarda metal işleme teknikleri ve deri oyma teknikleri kullanılarak kompozisyonlar oluşturulduğu, bu kompozisyonların değerli taşlarla da süslendiği görülmektedir. Türk kültürüne ait bir adet ok muhafazası örneğinin, diğer çanta örneklerinden farklı olarak ahşaptan yapıldığı, sert bir formu olduğu, üzerinin fildişi, altın ve gümüş işlemler ile

süslendiği tespit edilmiştir. Kızılderili ve Türk kültürüne ait diğer ok ve yay çantası örneklerini ulusal ve yerli müzelerde görmek mümkündür.

Sonuç olarak; Türkler ve Kızılderililer konar/göçer yaşam kültürünü benimseyen, ok ve yayı uzun yıllar hayatının önemli bir parçası haline getiren topluluklardır. Çalışmanın ilgili bölümlerinde de anlatıldığı üzere; Bering boğazından kıtaya geçtiği düşünülen Kızılderililer (Amerikan Yerlileri) Türklerle kültürel ve sosyolojik bağları bulunan, akrabalık bağlarının da olabileceği düşünülen topluluklardır. Son yıllarda bu bağları güçlendiren çok sayıda araştırma ve bilimsel tespitler bulunmaktadır. Bu çalışmada; iki kültürde de önemli bir yeri olan ok ve yay çantalarının, el sanatları kapsamında benzerlikleri ve farklılıklarına değinilmiştir. Farklı alanlardaki benzerlikler (dil, genetik, sosyokültürel, sanatsal) farklı makaleler ile bilim dünyası ile paylaşılacaktır.

Kaynakça

17. Yüzyıl Sadak Örneği. (t.y.). <https://www.khm.at/en/objectdb/detail/373706>, [Erişim Tarihi: 12.04.2023].
- Aktepe, K. (2003). *Okçuluk*, C. I. Ankara: Sağlık ve Spor Yayınları.
- Apache Quiver and Arrows. (2018). <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/774487>, [Erişim Tarihi: 01.05.2023].
- Aydın, H. (2020). *Sultanların Silahları: Topkapı Sarayı Müzesi Silah Koleksiyonu*, C. II. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Baykuzu, T. D. (2013). İslam Öncesi Orta Asya Türklerinde Kur ve Kurluk. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 221-250.
- Bow Case and Quiver. (2023). <https://collections.artsmia.org/art/81596/bow-case-and-quiver-apsaaloake> [Erişim Tarihi: 14.12.2022].
- Burch, M. (2004). *Making Native American Hunting, Fighting, and Survival Tools: The Complete Guide To Making And Using Traditional Tools*. Guilford: The Lyons Pres.
- Chirichua Apache Bowcase. (2023). https://americanindian.si.edu/collections-search/objects/NMAI_152833, [Erişim Tarihi: 01.03.2023].
- Eroğlu, M. A. (2015a). *Amerikan Yerlileri Ulusal Müzesi (National Museum of the American Indian) Görsel Arşivi*. Alan Araştırması. Newyork/ Amerika Birleşik Devletleri.
- Eroğlu, M. A. (2015b). *Navajo Rezervasyon Alanı Araştırması*. Alan Araştırması. Amerika Birleşik Devletleri, Navajo Rezervasyon Alanı.
- Eroğlu, M. A. (2015c). *Navajo Rezervasyon Alanı Görsel Arşivi*. Alan Araştırması. Amerika Birleşik Devletleri, Navajo Rezervasyon Alanı.
- Eroğlu, M. A. (2015d). *Powwow Festivali Görsel Arşivi*. Alan Araştırması. Albuquerque, Amerika Birleşik Devletleri.
- Güncel Türkçe Sözlük (t.y.). <https://sozluk.gov.tr> [Erişim Tarihi: 05.04.2023].
- Hamm, J., & Allely, S. (2015). *Encyclopedia of Native American Bows, Arrows & Quivers*. Teksas: Bois d'Arc Pres.
- Hunkpapa Lakota Bowcase and Quiver. (2023). https://americanindian.si.edu/collections-search/objects/NMAI_214947 [Erişim Tarihi: 14.04.2023].

- Kahraman, M. (2014). *İslam Öncesi Türk Savaşçısının Donanımı ve Temel Savaş Aletleri*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi
- Kekevi, M., ve Dualı, Ş. M. (2020). Kuzey Amerika Yerlilerinin Geçiş Törenleri Üzerine Bir İnceleme. *Tokat İlmîyat Dergisi*, 8(2), 819-834.
- Küçük, M. A. (2018). İslâm Öncesinden Sonrasına Türk Geleneğinde Bir Yaşam Stili: "Okçuluk". *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 4(1), 178-191.
- McCoy, E. M. (1972). *A Descriptive Analysis of Blackfeet Indian Beadwork*. Master Tezi. Bozeman, Montana: Montana State Üniversitesi
- Nakota Bowcase. (2023). https://americanindian.si.edu/collections-search/objects/NMAI_206420 [Erişim Tarihi: 12.01.2023].
- Ok Kılıfı. (t.y.). <https://www.khm.at/objektdb/detail/373632> [Erişim Tarihi: 08.03.2023].
- Osmanlı Ok Kılıfı (t.y.). <https://turcica.museum-kassel.de/200367/0/0/0/k33/0/0/objekt.html> [Erişim Tarihi: 26.03.2023].
- Osmanlı Sadak ve Ok Kılıfı. (t.y.). <https://turcica.museum-kassel.de/200369/0/0/0/k38/0/0/objekt.html> [Erişim Tarihi: 30.12.2022].
- Özdemir, M. (2007). Türk Kültüründe Dericilik Sanatı. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı, 0(20)*, 66-82.
- Perce, N. (1999). Bowcase and Quiver. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/318357> [Erişim Tarihi: 10.05.2023].
- Sadak, Ok Kılıfı (t.y.). <https://www.khm.at/objektdb/detail/373802> [Erişim Tarihi: 12.04.2023].
- Sarioğlu, H., & Özdemir, M. (2007). İstanbul Askerî Müzesi'ndeki Deri Askerî Eşya ve Aksesuarlardan Örnekler. *Erdem Dergisi*, 16(48), 85-108.
- Tuzcuoğulları, Ö. T. (2020). Osmanlı Devleti'nde Kullanım Amaçlarına Göre Ok Çeşitleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(60), 2803-2807.
- Türkkan, R. O. (2008). *Türkler ve Kızılderililer*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Vural, H. (2020). Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinde Yer Alan Okçuluk Terimleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 0(Özel Sayı 1/1), 115-123.
- White Mountain Apache Bowcase. (2023). https://americanindian.si.edu/collections-search/objects/NMAI_170223 , [Erişim Tarihi: 07.04.2023].
- Wissler, C. (1919). *Indian Beadwork A Help For Students Of Design*: Kessinger Publishing.
- Yönel, G., ve Türkmen, M. (2017). Türk Kültür Yaşamında Okçuluk. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(5), 523-533.
- Yücel, Ü. (2021). *Türk Okçuluğu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Zeytinoğlu, Ö. (2020). Bir İnsanlık Trajedisi: Kuzey Amerika Kızılderililerinin Trajik Öyküsü. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 0(21), 191-213.